

SPECIALIZACE SPU, 5. 10. 2009

Diagnostika SPU

- je východiskem výchovně-vzdělávacího procesu a především reedukace;
- **cílem** je: stanovení úrovně vědomostí a dovedností, poznávacích procesů, sociálních vztahů,
- osobnostních charakteristik a dalších faktorů podílejících se na úspěchu/ neúspěchu dítěte;
- **prevence SPU x diagnostika učitele x diagnostika na poradenském pracovišti.**

Rizikové dítě v předškolním věku

Biologické hledisko:

- genetické zatížení v rodině;
- problémy v těhotenství a kolem porodu;
- zdravotní problémy dítěte (např. záněty stř. ucha..).

Oblast kognitivní:

- deficit ve vývoji jemné a hrubé motoriky;
- opožděný vývoj řeči;
- poruchy procesu automatizace;
- slabá krátkodobá verbální paměť;
- obtíže při opakování bezsmyslných slov.

Chování dítěte:

- podrážděnost v důsledku překonávání častých obtíží;
- obtíže v soustředění;
- časté vyhýbání se určitým aktivitám.

Screening

metoda umožňující zachycení určitého jevu co nejsnadnějším a nejefektivnějším způsobem, a tím i hromadné provádění určitého šetření (Defektologický slovník, 2000)

vyhledáváme při něm **cíleně** u dětí předškolního věku *některé projevy, které představují rizikové faktory* vzhledem k možnému pozdějšímu rozvoji této poruchy

cílem je vytipování „**rizikových dětí z hlediska dyslexie**“ (nikoli stanovení diagnózy!) a vypracování individuálních rozvíjejících programů → **prevence**

Prediktivní baterie, screeningové testy

A. Preventivní programy

- Předcházíme poruchám učení (B. Sindelarová)
- Edukativně stimulační skupiny (J. Bednářová, V. Šmardová)
- Metoda dobrého startu (M. Bogdanowicz, J. Swierkoszová)

- KUMOT, KUPOZ (P. Kuncová)

B. Screeningové testy

- Prediktivní baterie obtíží ve čtení podle A. Inizana (B. Lazarová)
- Škála rizika dyslexie – pro předškolní věk (M. Bogdanowicz)
- Sheffieldský screeningový test diagnostiky dyslexie – pro předškolní věk (O. Zelinková)
- Test ke screeningu SPU (A. Kucharská, D. Švancarová)
- Diagnostika dítěte předškolního věku (J. Bednářová, V. Šmardová 2007)

Deficity dílčích funkcí

Dílčí funkce jsou **základní schopnosti**, umožňující diferenciaci a rozvoj vyšších psychických funkcí (řeči a myšlení), v dalším vývoji jsou pak předpokladem, o který se opírá dovednost čtení, psaní, počítání i přiměřeného chování.

Deficity v dílčích funkcích vyjadřují oslabení základních schopností, které pak vedou k obtížím v učení a chování.

1. Diferenciace figury a pozadí (zaměření pozornosti).
2. Optická a akustická diferenciaci.
3. Funkce intermodálního kódování.
4. Optická, akustická a intermodální krátkodobá a dlouhodobá paměť.
5. Funkce seriality.
6. Vnímání schématu těla a orientace v prostoru. (B. Sindelarová: *Předcházíme poruchám učení*. Praha: Portál, 1996)

Diagnostika v běžné třídě ZŠ

- **Učitel** provádí pedagogickou diagnostiku se zaměřením na úroveň vědomostí i psychických funkcí, které tyto vědomosti ovlivňují;
- je třeba zaměřit se na zvláštnosti v projevech žáků a zaznamenávat je;
- učitelovo zjištění může být východiskem pro speciálně pedagogickou diagnostiku na specializovaném pracovišti;
- **depistáž** = cílené vyhledávání žáků s obtížemi.
- **školní dotazník**

Diagnostika na odborném pracovišti (PPP)

Na stanovení diagnózy spolupracuje **speciální pedagog** a **psycholog**, případně další specialisté (neurolog, foniatr, oftalmolog, pediatr).

1. Nepřímé zdroje diagnostických informací:

- rozhovor s rodiči,
- rozhovor s učitelem,
- rozhovor s dítětem,

→ zpracování osobní anamnézy, rodinné anamnézy, anamnézy prostředí.

2. Přímé zdroje diagnostických situací:

- speciální zkoušky, jejichž výsledky vypovídají o intelektové úrovni dítěte a jeho výkonech v jednotlivých percepčních oblastech;
- stanovení kritérií odpovídá dané legislativě.

Reedukace SPU

Reedukace SPU je náročný, dlouhodobý diagnosticko-terapeutický proces;

cílem je odstranění nebo zmírnění potíží dítěte a zlepšení jeho psychického stavu;

musí odpovídat individualitě dítěte a typu poruchy;

vyžaduje značné úsilí ze strany dítěte, učitele, rodiny a dalších odborníků;

provádí ji *speciální pedagog, učitel – absolvent speciálního kurzu, psycholog.*

Formy reedukace:

- *individuální* nebo *skupinová* reedukace;
- *škola* (běžná třída, třída individuální péče, dys-kroužek, třída pro žáky s SPU);
- *PPP* (dys-skupinky);
- *Dys-centrum.*

Zásady reedukace SPU

- Východiskem nápravné péče je diagnostický rozbor případu.
- Nápravný postup je třeba přizpůsobit individuální povaze případu.
- Vytvořit příznivou léčebnou atmosféru!
- Nápravná péče má mít komplexní ráz.
- Dobrý začátek.
- Zájem dítěte udržet!
- Účelný výběr nápravných metod.
- Náprava dyslexie je chronickým diagnosticko-terapeutickým pokusem.
- Cvičení reedukace musíme vybírat v souladu se schopnostmi samotného žáka.
- Úspěchu dosáhneme, pokud budeme postupovat po malých krocích.
- Pravidelnost – nejlépe denně.
- Prognózu odhadovat realisticky.
- Zajistit další životní dráhu dyslektického dítěte.

(srov. Matějček, 1995)

Oblasti reedukace

1. *reedukace funkcí*, které společně podmiňují poruchu;
2. *utváření dovedností* správně číst, psát a počítat;
3. působení na *psychiku* jedince s cílem naučit s poruchou žít, utváření adekvátního konceptu sebe samého.

Faktory ovlivňující vývoj SPU

- typ dyslexie/ dysortografie (její projevy),
- intenzita poruchy,
- trvání, pravidelnost a intenzita reedukace,
- podpora, motivace dítěte, důsledky zažitého neúspěchu,
- spolupráce mezi rodinou, školou a specializovaným pracovištěm.

Diagnostika a reedukace jednotlivých SPU

Vyšetření inteligence

- Stanovení úrovně rozumových schopností;
- kompetence psychologa;
- **standardizované testy** – verbální a neverbální složka inteligence;
- *Wechslerův test (WISC III), Woodcock-Johnson International Edition (WJ IE), Amthauerův Test struktury inteligence, Ravenovy Progresivní matice;*
- diskuze o hranici inteligenčního kvocientu pro přiznání diagnózy SPU – IQ 85.

Dyslexie

Vyšetření čtení

- *normované texty* vypracované Z. Matějčkem (1987);
- dítě čte 3 minuty → sledujeme:
- rychlost (vyjádřena ČQ),
- správnost (typ a kvantita chyb),
- techniku čtení,
- porozumění čtenému textu,
- chování dítěte při čtení.
- sociálně únosné čtení – hranice 60-70 slov/ minutu

Etapy výuky prvopočátečního čtení

1. Etapa jazykové přípravy na čtení (předslabikářové období).
2. Etapa slabičně analytického způsobu čtení (slabikářové období):
  - čtení *otevřené* slabiky ve slovech;
  - čtení *zavřené* slabiky na konci slov;
  - čtení otevřené slabiky trojpísmenné a slov se dvěma souhláskami uprostřed;
  - čtení slov se slabikotvorným *r, l, s* písmenem *ě* (*dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě*) a se slabikami *di, ti, ni*.
3. Etapa plynulého čtení slov (poslabikářové období).
4. Problematika čtení ve 2. – 5. ročníku.

Zásady pro výuku čtení a jeho reedukaci

- Udržet rovnováhu, klid, pohodu, víru v nápravu;
- umět pochválit i drobný pokrok dítěte;

- začít vždy ve fázi, kterou žák dobře ovládá;
- pokračujeme úrovní, kterou je třeba procvičit, zdokonalit;
- cíl práce → čtení s porozuměním a bez chyb;
- texty odpovídající žákovi obsahem, obtížností, velikostí písma a délkou;
- časté opakování téhož textu je neefektivní – naučení z paměti;
- namáhavá aktivita → není nutné číst text vcelku, přiměřená doba čtení;
- ke čtení vedeme dítě přes záliby (např. koníčky...);
- náprava je efektivní, pokud spolupracuje žák, rodič, učitel a někdy i poradenský pracovník.

REEDUKACE DYSLEXIE

I. Technika čtení, dekódování

- zrakoprostorová identifikace písmen
- spojení hláska – písmeno
  - *záměny písmen tvarově podobných*
  - *rozlišování b – d – p*
  - *záměny písmen zvukově podobných*
- spojování písmen do slabik
  - *tzv. dvojí čtení*
- čtení slov se zvyšující se náročností hláskové stavby
- čtení vět, souvislého textu

II. Porozumění čtenému textu

Techniky reedukace dyslexie

- 1. Metoda obtahování**
  - počáteční stádia reedukace u těžkých případů dyslexie a dysgrafie, cizí jazyk (angličtina)
  - zapojuje hmat a pohyb, psychoterapeutický efekt
- 2. Metoda barevných kostek**
  - představy hmatové, pohybové, zrakové
  - písmena nalepená na kostkách, dítě je řadí k sobě a čte (později i píše) vzniklé slabiky, slova
- 3. Metoda Fernaldové**
  - náprava čtení u pomalých čtenářů (mají dobrou strategii)
  - podtrhávání „nesnadných slov“ v textu
- 4. Čtení s okénkem (se záložkou)**
  - cvičí správné pohyby oka po řádku, odstraňuje tzv. dvojí čtení
  - text postupně poodkrýváme (zabraňujeme „hádání“)
  - text postupně zakrýváme (zvýšení plynulosti a rychlosti)
  - Zásady práce s okénkem:
    - a. velikost okénka musí odpovídat textu;
    - b. okénkem posunuje terapeut, rodič;
    - c. přizpůsobíme se dítěti – pomalé, ale plynulé čtení;
    - d. nevyžadujeme čtení s přednesem;

- e. nepřipouštíme dvojí čtení, „vyřazení“ slabik;
- f. okénko posuneme těsně před tím, než dítě slabiku vysloví (strategie čtení);
- g. nutný odpočinek!!!!

5. **Metoda postřehování**

- při potížích ve spojení písmeno – slabika – slovo, při výskytu inverzí
- čtenářské okénko
- otevřené slabiky → zavírání otevřené slabiky → slabiky o třech písmenech → celá slova

6. **Metoda globálního čtení**

- u dětí, které setrvávají na sledování jednotlivých písmen a nejsou schopny postřehovat jejich shluky (pomalé čtení)
- čtení celého textu → text s vynechanými písmeny → text s vynechanými slovy

7. **Čtení v duetu**

- společné čtení s dítětem

8. **Metoda dublovaného čtení**

- u žáků, kteří čtou nepřesně, domýšlejí koncovky, často chybují
- žák čte daný text o slovo zpět za hlasitým čtením pedagoga (rodiče)

9. **Přípravné čtení**

- vychází z nutnosti motivovat dítě před vlastní samostatnou hlasitou četbou textu
- nácvičná slova z textu // rozhovor o textu // čtení textu terapeutem // dítě čte samo

10. **Poslouchání textu předčítaného rodičům**

- dítě čte nahlas předem domluvený úsek textu
- rodič u něj sedí, aktivně poslouchá a opravuje společně s dítětem špatně přečtená slova

11. **Objasňování neznámých slov**

- učitel/ rodič vypíše před vlastním čtením obtížná/ neznámá slova (po prvním čtení to může udělat i žák) → izolované procvičování těchto slov
- založení „kartotéky“ (kartičky k nácviku)

12. **Čtení s kontrolou magnetofonu**

- dítě čte nahlas, následně slyší totéž z přehrávače
- kontrola čtení i porozumění (nutný zázvuk)

13. **Motorické čtení**

- metoda v počátku čtení, při zahájení reedukace
- cvičení spolupráce L a P hemisféry, plynulost očních pohybů, druhotně intermodalita a serialita

Dysgrafie a dysortografie

Vyšetření psaní

- opis, přepis, diktát (volné téma);
- srovnání písemného projevu z poradny a školních sešitů;
- **grafická stránka písemného projevu** → tvar písma, dodržení lineatury, způsob sezení, držení náčiní...;
- **hodnocení pravopisu** → analýza specifických dysortografických chyb a chyb pravopisných, cílem je odhalit příčiny chyb a stanovit způsob nápravy.

Vývoj písemného projevu

- 1) Uvolňovací cviky,
- 2) písmena a spoje písmen,
- 3) slova, věty, shoda mezi akustickou a optickou podobou,
- 4) aplikace gramatických pravidel,
- 5) samostatný písemný projev.

Období přípravných cviků na psaní (předslabikářové období).

Období vlastního nácviku písma (slabikářové období).

Období zdokonalování rukopisu (poslabikářové období).

REEDUKACE DYSGRAFIE PODLE OBLASTÍ

Hrubá motorika.

Jemná motorika.

Držení psacího náčiní.

Uvolňovací cviky!

Psaní písmen a spojů mezi nimi.

Reedukace u strachů žáků.

Kompenzace dysgrafie.

- Uvolnění ruky před psáním,
- snížení objemu psaného textu,
- tolerantní hodnocení napsaného,
- možnost psát do širších linek, vyhnout se nelinkovanému papíru,
- psaní tiskacím písem (na druhém stupni, jinak hrozí horšení čitelnosti – nutnost zácviku!)
- vlepování tištěného textu do sešitu, práce s ním,
- psaní na počítači v kombinaci s kratším psáním rukou – zvládnout klávesnici!
- kopírování materiálů v naukových předmětech
- znalosti je dobré ověřit i ústně!

REEDUKACE DYSORTOGRAFIE

Postup reedukace:

- 1) sluchové rozlišování tvarů s využitím multisenzoriálního přístupu;
- 2) osvojení si jevu ústně;
- 3) speciální písemná cvičení;
- 4) aplikace jevu v běžné praxi;
- 5) automatizace jevu.

Specifické dysortografické chyby

- Rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek:

- bzučák, hudební nástroje, stavebnice.
- Rozlišování dy-ty-ny a di-ti-ni:
  - tvrdé a měkké kostky (podle J. Křivohlavého), mačkadlo.
- Rozlišování s-š, c-č, z-ž:
  - karty s písmeny, obrázky se slovy.
- Vynechávání, přidávání, přehazování písmen/ slabik:
  - písmena na tvorbu slov.
- Nedodržení hranic slov v písmu:
  - stavebnice, prvky znázorňující slovo, obrázky, karty s předložkami.

Gramatické chyby

Aplikace gramatických pravidel:

- pochopení pravidla,
- vybavení (použití) ve správnou dobu,
- ústní zdůvodňování,
- doplňovací cvičení,
- diktát,
- automatická aplikace v písemném projevu.

Dyskalkulie

Vyšetření matematických schopností

- Tvoří specifickou součást inteligence;
- sledujeme obtíže v matematické paměti, problémy se zaměřováním pořadí číslic, orientaci v prostoru, problémy při čtení a psaní čísel, poruchu v oblasti matematických operací atd.;
- využívají se následující testy:
  - *Barevná kalkulie, Kalkulie IV* (Novák 2002),
  - *Číselný trojúhelník* (Novák 1997),
  - *Rey-Ostheriethova komplexní figura* (Novák 1997),
  - *Soubor úkolů k diagnostice* (PPP Praha, není standardizován).

Cíl nápravy dyskalkulie

- 1) Posunout dítě na úroveň třídy,
- 2) odstranit u dítěte strach z matematiky,
- 3) odstranit napětí v rodině dítěte.

Faktory ovlivňující úspěšnost reedukace:

- reedukace a kompenzace nahrazena doučováním;
- nerespektování spec. ped. metodických postupů;
- probíhající náprava bez podílu rodičů;
- komplikované rodinné zázemí;
- jen slabě průměrné nadání při výrazné formě dyskalkulie;
- poruchy pozornosti a aktivity, dyslexie, dysortografie;

- výrazné povahové zvláštnosti dítěte;
- pozdní odhalení poruchy.

Vybrané zásady reedukace dyskalkulie

- Diagnóza dyskalkulie neopravňuje dítě k nečinnosti;
- vypracovat podrobný *metodický plán* a *rámcový časový plán*;
- nutná spolupráce *rodiče – učitel* matematiky;
- maximálně využívat ***názor a manipulativní činnosti***;
- poukazovat důsledně na ***použití matematiky v praxi***, v běžném denním životě;
- respektovat rozdílnost předpokladů dětí pro chápání matematických pojmů;
- *pozitivní hodnocení, ocenění snahy* – příznivé klima;
- ***doučování není reedukace!***

R. Blažková a kol.

Metodika J. Nováka

Zásady nácviku:

- *S metodikou pracuje vždy dítě a dospělá osoba.*
- *U cvičení setrváme, dokud se nestane pro dítě hrou (plynulost, málo chyb).*
- *Pravidelně 5 – 6 krát v týdnu, 10 minut.*
- *Náprava odpovídá úrovni matem. schopností dítěte.*
- *Pro rodiče je dobrá spolupráce s odborníkem.*

V. Pokorná

H. Simon

Alternativní přístupy k reedukaci SPU

Edukativně stimulační skupiny

Metoda dobrého startu

Kineziologie – One Brain

Nápravné techniky G. Fernaldové

Senzorická integrace J. Ayres

Deficity dílčích funkcí B. Sindelarové

Tréninkový program G. Spiela

Program instrumentálního obohacení R. Feuersteina

KUMOT, KUPOZ aj.

Zrakové vnímání a jeho rozvoj u žáků s SPU

Poruchy zrakového vnímání:

- záměny písmen, číslic,
- intermodální vztahy,
- oční pohyby.

Diagnostika:

zjišťujeme zrakovou percepci tvarů,

Edfeltova Reverzní zkouška,

Zkouška M. Frostigové ke zjištění vizuomotorické koordinace:

Stupně zrakového vnímání:

- vizuomotorická funkce
- vnímání figury a pozadí
- konstantní vnímání tvaru
- vnímání polohy předmětu v prostoru
- vnímání polohy dvou nebo více předmětů v prostoru vůči sobě navzájem

Reedukace zrakového vnímání:

- rozlišování barev a tvarů;
- zraková diferenciacce;
- zraková analýza a syntéza;
- zraková paměť;
- rozlišování figura a pozadí;
- rozlišování reverzních figur;
- cvičení očních pohybů;
- postřehování, zvětšování obsahu fixací.

Sluchové vnímání a jeho rozvoj u žáků s SPU

Vývoj sluchového vnímání.

Auditivní percepcce: vztahuje se na činnost sluchového orgánu.

Fonemický sluch:

fonologické uvědomění – dovednost hrát si s jazykem,

fonemické uvědomění – pochopení, že slova a slabiky jsou tvořeny zvuky lidské řeči, které jsou reprezentovány alfabetskými symboly nebo písmeny.

Poruchy sluchového vnímání:

- neschopnost analýzy věty na jednotlivá slova,
- záměna znělých a neznělých souhlásek,
- sluchová analýza a syntéza řeči,

- nedostatečná diferenciacie dlouhých a krátkých samohlásek,
- rozlišování měkkých a tvrdých hlásek,
- intermodální vztahy.

Diagnostika:

významný předpoklad pro zvládnutí psaní, používá se:

Zkouška sluchové analýzy a syntézy (Matějček);

Zkouška sluchové diferenciacie (Wepman – Matějček, Zelinková);

Vyšetření měkkých a tvrdých slabik, rozlišení délky samohlásky;

v předškolním věku *Moseleyův test*.

Reedukace sluchového vnímání:

- nácvik naslouchání;
- sluchová paměť;
- sluchová diferenciacie;
- sluchová analýza a syntéza (*věta – slovo, slovo – slabika, hlásková stavba slov*);
- vnímání a reprodukce rytmu.

Komunikace osob s SPU

Nápadnosti v komunikaci žáků s SPU

- Odlišná struktura jazykové složky inteligence,
- snížená úroveň jazykové sémantiky,
- deficit fonologických procesů,
- snížená pragmatická úroveň jazyka – klíčový aspekt komunikační kompetence:
  - komunikativní činnosti,
  - odezva na komunikaci,
  - interakce a konverzace,
- produkují méně vyspělých typů asociací –handicapování v chápání a výstavbě logických struktur v učivu,
- hraniční úroveň jazykového citu.

Deficity tedy nacházíme na fonologické, morfologicko syntaktické, sémantické i pragmatické úrovni jazyka. Tyto obtíže mají dopad i na **emocionalitu** a **socializaci** žáků s SPU!!!

Narušená komunikační schopnost

Specifický nález u žáků s SPU

- **Artikulační neobratnost:** taková vada řeči, kdy dítě umí správně tvořit jednotlivé hlásky i celá slova, artikulace je však namáhavá, těžkopádná, nápadně neobratná, a je proto někdy i těžko srozumitelná (Žlab, 1982).

- **Specifické asimilace:** neschopnost dobře vyslovit slova, v nichž se současně vyskytují hlásky, které jsou si artikulačně nebo zvukově blízké.

Dále se vyskytují:

- Fonologická nepřesnost, narušení rytmu řeči.
- Dyslalie.
- Opožděný vývoj řeči.
- Balbuties (kocktavost).
- Rinolalie (huhňavost) aj.

Reedukace

Řeč receptivní (porozumění řeči).

Řeč expresivní (mluvený projev):

- artikulace,
- slovní zásoba,
- gramatické kategorie, jazykový cit,
- mluvní pohotovost,
- tempo řeči, modulační faktory.

Lateralita a prostorová orientace

Lateralita

- Důsledek **dominance jedné mozkové hemisféry**; projevuje se jako převaha nebo upřednostňování některého z párových orgánů;
- lateralita tvarová/ funkční;
- genotyp/ fenotyp;
- **dextrolateralita/ sinistrolateralita/ nedominantní typ**
- je to záležitost centrální, nikoli periferní;
- 1972 Z. Matějček, Z. Žlab: *Zkouška laterality*.
- tři typy laterality:
  - souhlasná (oko – ruka souhlasná dominance);
  - neurčitá (oko – ruka neurčitá dominance);
  - překřížená (oko ruka překřížená dominance).

Dominance = funkční specializace = převaha jedné mozkové polokoule nad druhou.

Orientace v prostoru, pravolevá orientace

1. **PLO na sobě a v prostoru**
  - nejintenzivnější vývoj mezi 6. a 7. rokem.
2. **PLO na osobě obrácené proti sobě**
  - dítě zvládá přibližně v 10 letech.
3. **PLO při pohybu v prostoru**

- dítě zvládá mezi 11. a 15. rokem.

Nácvik PO,PLO:

Postupně s předměty, nahoře – dole, nad – pod, vrchní – spodní,

pomůcky: *domeček, strom a veverka, čtvrtka rozdělená na čtyři části, počítačové programy.*